

Ozon hayot uchun

Shopulatov Samandar Fayzullao'g'li

Surxondaryo viloyati Termiz tumani 28-maktab

samandarshopulatov878@gmail.com

Annotatsiya: Buma qola ya'ni Ozon qatlami hayot uchun maqolamning tasnifi quyidagicha: O'zi nomi bilan ham takitlanganidek Ozon va hayot. Hozirgi kunda bu muammo juda avj olmoqda zero bu maqolada yozilgan sabablarini o'qib kurilganidan keyin qaysidir ma'noda, ularni tabiatga bo'lgan munosabati o'zgaradi, men bunga ishonaman.

Kalit so'zlar: Ozon qatlami, hayot, stratosfera, muammo, yemirilish, tabiat va insonlar munosabati

Ozon qatlami nima uzi?

Ozon qatlami quyoshning va boshqa zararli nurlarni yerga tushmasligini ta'minlab turuvchi to'siqdir bu qatlamning yemirilishiga asosiy sabab hozirda har xil zavod va fabrikalardan chiqayotgan zaharli tutunlar Ozon qatlami tuynuklarining kengayishi va ko'payib ketishi insoniyatning eng yangi global muammolaridan biridir. 1994-yil BMT bosh assambleyasi o'z rizalyutsiyasida 16-sentabr Ozon qatlamini himoya qilish kuni deb e'lon qilgan shu yildan 36 ta mamlakat Ozon qatlamini yemiruvchi moddalarni ishlab chiqarishni cheklash yo umuman taqiqlashga doir hujjatlarni imzolagan.

Ozon qatlamining asosiy qismi stratosferada, yer yuzidan o'rtacha 15-50 km. balandlikda joylashgan. Qutblarda esa bu bor-yo'g'i 8 km. balandlikdan boshlanadi. 20-kilometrda 25 km.gacha oraliqdagi 5 km.da ozon eng zich joylashgan. Juda katta qatlamni tashkil etsa-da, ozonning zichligi juda past, agar u yer yuzidagi havo qadar zichlashtirilsa, atigi 3,5 mm.li juda yupqa plyonka hosil bo'ladi. Shunday bo'lsa-da, ozonning ahamiyati beqiyos.

Ozon kislorodning qarindoshidir. Erkin kislorod atomlari kislorod molekulasi bilan birlashadi va ozon paydo bo'ladi ($O-O_2 \rightarrow O_3$). Ozonning o'zi juda zararli modda, kundalik hayotimiz nuqtai nazaridan qaralganda zahardan o'zga narsa emas. Quyosh nurlari kislorodni bombardimon qilishidan hosil bo'ladigan bu modda Yer sharidagi jamiki jonzotlarni, o'simliklarni ayni shu quyoshning xavfli ultrabinafsha nurlaridan asraydi. Ya'ni ozon qatlami yer sharining o'ziga xos himoya qalqonidir.

Bu qatlamning yemirilish sabablari bo'yicha bir necha nazariyalar bor. Avvaliga olimlar yuqori balandlikda uchuvchi raketalar, samolyotlar ta'sirida ozon yemiriladi, degan fikrni ilgari surishgan. Keyinchalik kimyo zavodlarining atmosferaga

chiqarayotgan zararli gazlari — freonlar — xlorftoruglerodlar ozonning eng xavfli kushandalari sifatida e'tirof etila boshlandi. Shuningdek, xlor va bromning zararli ta'siri natijasida stratosferadagi ozon miqdori 10 foiz kamaygan, degan taxmin ham mavjud. Ozon qatlamining yemirilishiga nafaqat insoniyatning, balki tabiiy jarayonlarning ham o'ziga yarasha salbiy ta'siri bor. Vulqonlar uyg'onishi, yer qa'ridagi gazlarning ajralib chiqishi bu qatlamdagi tuynuklarni kengaytiradi.

Atmosfera tarkibidagi ozonning umumiy 0.0001 foizdan ham kamroq. Lekin shu miqdorning 1 foizgagina kamayishi xavfli ultrabinafsha nurlarining yer yuziga yetib kelishini 2 foizga oshiradi.

Bu holat o'z navbatida quyidagi muammolarni keltirib chiqaradi:

- qatlamning yemirilishi natijasida katta miqdordagi quyosh radiatsiyasi yer yuziga yetib keladi;
- insoniyatda teri saratoni bilan kasallanish keskin ortib ketadi. Shifokorlar buturdagi saratonlarni davolash juda murakkabligi haqida ogohlantirishmoqda;
- insonning kasalliklarga qarshi kurashuvchi immun tizimida susayish kuzatiladi;
- hosildorlik pasayib ketadi. Daraxtlar parvarish qilinganiga qaramay, qurib qolaveradi. O'simliklarning barglari kichrayadi. Bu o'z navbatida kislorod manbai bo'lgan barglarda fotosintez jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi;
- qattiq ultrabinafsha nurlar dunyo okeanidagi jonzotlar va o'simliklarni ham zararlaydi. Ayniqsa, oziq zanjirining yetakchi bo'g'inlarida muhim o'rin tutadigan, radiatsiyaga juda ta'sirchan bo'lgan planktonlar ko'p nobud bo'ladi. Jahon hamjamiyati Ozon qatlamini saqlab qolishning ahamiyatini tushunib yetgan holda bir qancha choralarni ko'rgan va ko'rmoqda. 1987-yilda qabul qilingan Monreal dalolatnomasida eng xavfli xlorftoruglerodlar ro'yxati tuzib chiqilgan va bu moddalarni ishlab chiqaruvchilar ishlab chiqarish hajmini kamaytirishni o'z zimmlariga olganlar. 1990-yilning iyunida bu dalolatnomaga qo'shimcha kiritilgan. Unga ko'ra 1995-yilda freon ishlab chiqarishni ikki barobarga qisqartirish, 2000 yilda batamom to'xtatish ko'zda tutilgan. Lekin bu boradagi ishlar hammasi ko'ngildagiday ketgan taqdirda ham, birinchi ijobiy natija, qilingan mehnatning samarasi 2050-yilga boribgina ko'rinadi.

Hozirgi kunda butun yer shariga tarqalayotgan har qanday ekologik muammo olamshumul hususiyatga ega bo'lib bormoqda. Masalan, Orol muammosi yoki Chernobldagi halokat oqibatlarini sayyoramizning turli chekkalarida aks sado bermoqda. Chang bo'ronlari, yog'in miqdorining kamayishi, yozgi haroratning ko'tarilishi Orol dengizi sayozlanishining natijasidir, butun jaxon shu muammolarni hal qilishga o'z

xissasini qo'shishga harakat qilmoqda, chunki mintaqada mavjud bo'lgan har bir —qizg'in ekologik nuqtalar o'ta isish va kutilmagan joylarda o'nlab bo'lmas o'zgarishlarga olib kelishi mumkin.

Bu borada O'zbekiston kreativ g'oyalar bilan, o'z hissasini sezilarli ravishda qo'shib kelmoqdalar

1993-yil 18-may kuni Mamlakatimizdagi Ozon qatlamini himoya qilish to'g'risidagi Vena konvensiyasi va Ozon qatlamini yemiruvchi moddalarga doir monireal protokolga qo'shildi, 2001-2007- yil Ozon qatlamini yemiruvchi moddalarni qisqartirish borasidagi davlat dasturini birinchi bosqichi amalga oshirilgan edi, bu vaqt davomida

3.04 mln AQSH dollari ga teng bo'lgan 5 ta loyiha yo'lga qo'yilgandi.

Shu o'rinda Hidro xlor ftor (HCl, HF) birikmalarini muomiladan chiqarish kerakligi ta'kidlagandi, shu kunga qadar Ozon qatlamini muhofaza qilish bo'yicha sezilarli ishlar amalga oshirildi. Istisno tariqasida mavzuga atroflicha yondashsak xabarimiz bor bizni va (jaxondi) o'z tasir doirasiga ologan bu virus tabiatgaham tasir doirasiniham o'tkaza oldi faqat yaxshi tarafga qanday deysizmi pandemiya sababli insoniyat olamida harakatlarga cheklovlar qo'yilgandi, shu o'rinda avtotransport vositalarining harakatlari ham xo'sh bu bilan biz tabiatga nima beroldik ?

-Ozon qatlamini yemirilishi ni va qatlamlarni zarar ko'rgan hududlari qayta tiklanishi

-Insoniyat zararli gazlar tasirida bo'lmasligi, Zavod fabrikalar to'xtab atrofga tasirini o'tkazmaganligi, shu o'rinda pandemiya tabiatni e'zozlaganligini ko'rishimiz mumkin.

Tabiatni bizga berilgan ne'matlari beqiyos bu tabiat dan to'laqonli va zarar yetkazmagan holda foydalanishimiz talab etiladi.

Tabiatni asrang zero bu bebaho boylikdir ¶

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <http://namdu.uz/en/post/679>
2. <http://eco.gov.uz/uz/site/news?id=917>